

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ – СТРАТЕГІЧНА МЕТА СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Креативність – створення, творчість, новаторська діяльність. Здатність народжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

Креативність зараз настільки ж важлива в освіті, як і грамотність. За словами Річарда Флорида, ключ до креативності полягає в формулі, яка **включає три "Т": технологію, талант і толерантність**. За даними Всесвітнього економічного форуму, до 2020 року **креативність стане однією з трьох найважливіших навичок**, які роботодавці цінуватимуть у своїх працівниках, поряд із критичним мисленням та комплексним вирішенням проблем.

Креативний клас становить близько третини робочої сили в Ірландії, Бельгії, Австралії, Нідерландах та приблизно чверть робочої сили в шести інших країнах: Новій Зеландії, Естонії, Великобританії, Канаді, Фінляндії та Ісландії. Основа креативного класу – вчені, інженери, архітектори, дизайнери, педагоги, артисти, музиканти та виконавці, чия економічна функція полягає у створенні нових ідей, технологій або нового змісту. Відповідно до **більшості міжнародних досліджень**, частка креативного класу з 90-х років минулого століття зросла майже на 40%.

Згідно з дослідженням від Adobe, що провели серед 1000 навчальних закладів – 96% погоджуються з тим, що креативність – цінна навичка для суспільства. **А 78% стверджують, що креативність є важливою у їхній кар'єрі**. Майже 68% вважають, що креативність - це те з чим вони народились і те, чому можна навчитись, а 71% зазначає, що поряд з математикою чи фізикою, має бути такий предмет, як креативне мислення. Понад 78% бажають бути більш креативними.

Відповідно до компетенцій, визначених експертами у 2017 р. на Світовому економічному форумі в Давосі, креативне мислення входить у ТОП-5 компетенцій найближчого десятиліття. За словами Джиммі Уейлса, креативне мислення – це спосіб мислення, при якому людина здатна відрізнити інформацію від фактів, а з урахуванням нових реалій, дана компетенція стає особливо затребуваною.

Слід зауважити, що проблема розвитку креативності знаходиться в центрі уваги педагогічних систем різних країн Європи та США. Перші методи розвитку креативного мислення були розроблені Дж. Гілфордом, Е. Торренсом, Р. Крачфілдом, Е. де Боно і отримали широке застосування в шкільній практиці. У вітчизняній психології і педагогіці розроблені і застосовуються різні

програми та методи розвитку креативності (В. М. Дружинін, Н. В. Хазратова, Н. А. Багдасаров, Н. Д. Бабаєва, О. Л. Яковлева, В. О. Маляко).

Серед сучасних підходів до розвитку креативності на особливу увагу заслуговує дослідження Едварда де Боно, автора книг: «Краса розуму», «Шість капелюхів мислення». Роботи зазначеного вченого мали великий успіх, а представлені науковцем технології широко використовуються вчителями Європи та США з метою розвитку креативності учнів. Роботи Едварда де Боно зорієнтовані на розвиток нестандартного мислення (*lateral thinking*), яке він вважав основою креативності. Щоб стимулювати погляд на речі з різних точок зору Едвард де Боно розробив теорію «думаючих капелюхів» (*Six Thinking Hats*) для розвитку різних типів мислення: білий капелюх – для системного мислення (*data based thinking*), червоний капелюх – для інтуїтивного мислення (*intuitive thinking*), чорний – для критичного (*critical thinking*), зелений – для творчого (*generative thinking*), жовтий – для конструктивного (*constructive thinking*) та синій – для картографічного (*cartographic thinking*). З точки зору Едварда де Боно вміння продуктивного, креативного мислення – це вміння «створювати речі та вирішувати проблеми на основі інтелекту та уяви». Головним для нас є те, що вчений, на основі технології капелюхів, надав практичні рекомендації вчителям, як можна сприяти розвитку креативного мислення учнів в процесі вивчення будь-якої теми. Наприклад, вивчаючи тему або один із аспектів теми вчитель може ділити дітей на групи, умовно розділяючи ці групи за допомогою капелюхів. Колір капелюха детермінує завдання для членів групи, а саме: група чорного капелюха отримує завдання власне конкретизації проблеми, зібрати факти, що підтверджують, доводять якусь точку зору; група білого капелюха: отримує завдання зібрати інформацію по проблемі (питанню); група червоного капелюха тримає завдання придумати, який емоційний стан може викликати проблема; група жовтого капелюха отримує завдання щодо визначення позитивних аспектів питання, яке розглядається; група зеленого капелюха може отримати завдання продумати як саме можна використати тему або її елементи в реальному повсякденному житті; група синього капелюха отримує завдання, щодо узагальнення відповідей учасників інших груп.

Також, Едвард де Боно, свого часу, запропонував у книзі «Народження нової ідеї» принципи розвитку креативного мислення: – виділення необхідних і достатніх умов вирішення завдання; – розвиток готовності відмовитись від минулого досвіду отриманого при вирішенні подібних завдань; – розвиток здатності бачити багатofункціональні речі; – розвиток здібності до об'єднання протилежних ідей з різних галузей і використання отриманих асоціацій для вирішення проблем; – розвиток здатності до усвідомлення ідеї, що поляризує в цій галузі знань і звільнення від її впливу.

Слід зазначити, що дослідження Едварда де Боно отримали широке використання у галузі педагогіки не тільки за кордоном, а й в Україні. Технології розвитку креативного мислення зазначеного науковця широко використовуються вчителями різних предметів.

Достатньо перспективним у сфері розвитку креативності вважаємо дослідження Г. Гарднера який висунув теорію множинних інтелектів. Учений підкреслював той факт, що учні з однаковим рівнем розумових здібностей мають специфічні здібності до окремих видів навчальної діяльності. Він виділив 8 основних інтелектів: вербально-лінгвістичний, зовнішньо-особистісний, внутрішньо-особистісний, логіко-математичний, візуально-просторовий, музично ритмічний, кінестетичний, натуралістичний. Ученим було розроблено детальну характеристику кожного типу учнів, перелічених попередньо, та вироблені рекомендації щодо їх навчання та розвитку. Основні положення теорії широко використовуються у навчанні дітей в країнах Європи та США.

Проблема розвитку креативності в родині розроблялась науковцем Дж. Гауеном. Американський психолог Дж. Гауен надає цілу серію корисних порад батькам, які переймаються розвитком креативності дитини. Він зазначає, що в родині потрібно підтримувати необхідну для розвитку креативності атмосферу, допомагати дитині долати непорозуміння з боку дорослих, негативну реакцію ровесників. «Чим ширше ми відкриваємо можливості для конструктивної креативності, – говорить Дж. Гауен, – тим більш щільно затуляються клапани деструктивної поведінки. Дитина, яка позбавлена позитивного креативного виходу, може направити свою креативну енергію в зовсім небажаному напрямку». За переконанням В. Н. Новлянської, сучасна благополучна сім'я може несвідомо створювати бар'єри на шляху розвитку креативності дитини. Так, в родині, в якій виховується одна дитина, її просто «закидають» дорогими іграшками, тому у неї не виникає бажання щось створювати, щось чимось замінити. Вона постійно відчуває нестачу в друзях для спілкування на рівні гри та фантазії. Завдання батьків – направляти і підтримувати інтерес дошкільника до гри, ставити перед ним завдання, що потребують активної роботи думки і дій для їх розв'язання.

Дослідженнями ряду психологів доведено, що продуктивному креативному мисленню сприяє оволодіння спеціальними способами, до яких належать: виділення протилежних властивостей, пошук аналогій, асоціювання понять, ставлення запитань, переформулювання, генерування ідей, зміна альтернативи, комбінування та інші. З точки зору дослідників, креативність формується тоді, коли немає зразка, що чітко регламентує поведінку дитини, але є позитивний приклад креативної особистості в родині або найближчому оточенні й створюються умови для її наслідування, оскільки творча поведінка підкріплюється різними виховними засобами. Так, В. М. Дружинін вважає, що

розвиток креативності відбувається за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів та особистісних властивостей (незалежність, мотивація самоактуалізації, нонконформізм) і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність.

Сучасна Україна вступивши в третє тисячоліття перебуває в стані пошуку свого шляху розвитку. Українська спільнота переживає процес підготовки докорінної реформації всіх сфер суспільства в тому числі і в освіті. В свою чергу, стан розвитку системи освіти має значний вплив на всі аспекти життя і діяльності країни, соціуму, людської цивілізації.

Формування інноваційного освітнього простору залежить від багатьох факторів, головним з яких є особистісне зростання педагогів, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку. Це могутній стимул для забезпечення розбудови такого освітнього простору, у якому особистість з раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набувала досвіду взаємодії з соціумом.

Як і в світі, в Україні креативність сьогодні виходить на перший план у життєвому просторі молодого покоління. Творчі особистості цінуються, а характерні якості креативності перебувають на перших позиціях у резюме осіб, котрі прагнуть працевлаштуватися.

Проведене анкетування серед школярів 9-11 класів показало, що учні вибирають такі професії, як менеджер туризму, модельного бізнесу, дизайну одягу, приміщень, ландшафту, журналіст, піар-менеджер (68 %). Такі професії створюють на ринку праці конкуренцію. Завдання педагога – допомогти дитині бути конкурентоспроможною та успішною.

Так що ж таке креативна особистість? Вроджений дар чи здібність, яку можна розвинути? Креативна ідея виникає як божественне одкровення чи в результаті активної, наполегливої, цілеспрямованої праці? Іншомовне слово creatio (з латинського – створення) співзвучне з українським словом «творчий». Але тому і вживається поряд зі словом «творчий», бо має глибше значення і охоплює різні сфери: інтелект, академічні досягнення, творчість, лідерство, художню та рухливу діяльність. Креативність – це творчість як процес: від створення нової ідеї до її реалізації.

В цій неординарності є свої парадокси і проблеми, на які варто звернути увагу. Актуальність креативності у наш час очевидна, вона всюди: і в анкеті з працевлаштування, і в реалізації ваших планів, і в кар'єрному зростанні, і в творчій самореалізації, і в культурі цивілізації, і в нестримному русі прогресу. Але зразу виникають протилежні істини. Перша: креативна особистість – це генератор і реалізатор творчих ідей; людина, яка мислить нестандартно, часто є лідером, яка руйнує стереотипи, загальноприйняті правила, в основному, асоціальний суб'єкт. Друга: освітні завдання держави полягають в тому, щоб

через навчальні заклади підготувати до життя особистість творчу, успішну, соціалізовану, вдаючись до певних норм і стандартів. Наше життя пов'язана з безліччю правил і законів. Частина з них (розпорядок дня, правила поведінки, алгоритми дій та інше) виконується автоматично і рефлексивно. Шаблонність дій, нудьга від повторюваності та схожості буття вступають в протиріччя з даною людині здатністю бути «творцем». Людина прагне вирішити будь-яке протиріччя (так було споконвіку, постійні питання і пошуки відповідей). У автоматизмі дій і буденністю життя це протиріччя вирішується шляхом придушення здатності до творчості, тобто придушення креативності (ось одна з найголовніших проблем розвитку креативності). Тому щоб розвинути креативність, перш за все, необхідно навчити бачити речі в новому ракурсі, тобто, наприклад, шукати незвичайні способи застосування звичайних речей. Але для цього треба спершу навчити дитину абстрактно мислити. Але саме тут криється помилка батьків і педагогів: шкідливо вчити абстрактно мислити, якщо пропущено у навчально-виховному процесі етап чуттєвого сприйняття дійсності. Про це ще говорив відомий німецький педагог А. Дістерверг: «Розвитку та освіті людини може бути завдано не виправної шкоди, якщо ми його занадто рано введемо в сферу абстрактного мислення, усунемо від чуттєвого сприйняття дійсності».

Тому становлення креативної особистості починається з її народження, закладається батьками і продовжується наставниками, згідно з догмами вікової психології та врахуванням природовідповідності застосування тих чи інших методів до даної дитини.

Серед соціальних інститутів виховання і розвитку важлива роль належить і позашкільним навчальним закладам. Вони є невід'ємною частиною мікросередовища (соціуму), що сприяє реалізації індивідуальних психофізичних і соціальних потреб особистості, розкриттю її творчого потенціалу, формуванню соціально-значущих якостей. Різноманітність форм і методів роботи у позашкільних закладах, їх різноманітний контингент, об'єднання масової, групової й індивідуальної діяльності, динаміка творчої співдружності з дорослими, задоволення особистісних потреб – усе це значною мірою зумовлює соціалізацію вихованців, формування їх ціннісних і моральних орієнтацій, сприяє розвитку творчих здібностей. У позашкільних закладах створюються умови, що сприяють емоційно психологічній захищеності і внутрішньому комфорту, що дає можливість дітям, підліткам не тільки плідно проводити свій вільний час, а й раціонально задовольнити свої потреби в позитивних емоціях радості творчості, домагатися самоствердження, новизни вражень, розширенню кругозору і сфери спілкування.

Виховання креативного мислення як сучасної освітньої інновації, успішно впроваджується в освітній діяльності гуртків образотворчого мистецтва ЧОЦЕВ «Юність Буковини». Головний чинник креативного

навчання – ініціативність дитини. Однак роль керівника при цьому не зменшується. Під час проведення заняття за технологією креативності навчальний процес перетворюється у співпрацю керівника і вихованця. Велику роль при цьому відіграє особистість педагога. Він має бути талановитою, яскравою, цікавою, творчою людиною. Втіленням такого сучасного керівника є Алла Леонідівна Руснак – керівник народного художнього колективу «Юний дизайнер», яка від самого заснування гуртка у 1996 році і до сьогоднішнього дня не просто прагне, щоб діти засвоїли програмний матеріал, а й нестандартно творили, вирішували, інтерпретували, дискутували, йшли поперед часу у втіленні нових ідей. Важливою рисою креативної інноваційної особистості є внутрішня свобода. Для її становлення Алла Леонідівна постійно створювала для вихованців ситуації вибору, яка стимулює пізнавальний інтерес, відчуття відповідальності. Вибір вихованцями напрямків та завдань для самостійної роботи, гнучка система організації навчально-виховного процесу з урахуванням здібностей, нахилів, побажань дітей і їх батьків, можливість реалізувати себе в обраних видах діяльності є головною умовою формування внутрішньої свободи та відповідальності особистості.

Тривалий час помилково вважалось, що головне в розумовому розвитку дітей – передача їм якомога більшої кількості знань. Життя ж доводить, що розумна людина – це не стільки особа, яка багато знає, скільки та, яка вміє наявні знання застосовувати в складних буденних життєвих ситуаціях. **Адже уміння самостійно знаходити вихід у будь-якій ситуації повсякденного життя є найбільш цінним інтелектуальним вмінням людини.** Про таких людей кажуть, що вони можуть творчо мислити. Тільки гармонійне поєднання характеристик інтелекту і креативності (творчих здібностей) зумовлює становлення самодостатньої особистості, хоча деякі дослідження показують, що креативність протилежна інтелекту як здатності до універсальної адаптації практики, коли виникає ефект нездатності креативів вирішувати прості, шаблонні інтелектуальні завдання. Але, коли високий інтелект поєднується з високим рівнем креативності, творча людина частіше добре адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна і т. п. А при поєднанні креативності з невисоким інтелектом бачимо невротичну тривожну людину з поганою адаптованістю до вимог соціального оточення і важкою долею.

Серед принципів нової теорії, що повинна відбити діалектику наступності і новаторства в розвитку творчих здібностей сьогоденної позашкільної освіти широко представлений принцип креативності в дослідженнях Д. Богоявленської, яка розглядає творчість як особистісну рису, в основі якої лежить прагнення, **не стимульоване ззовні**, виходити за рамки даного завдання, тобто визначення внутрішньої пізнавальної мотивації. Для творчої особистості властива **орієнтація не на результат, а на процес.** Для неї характерне пізнання заради пізнання. Якщо пізнавальна діяльність мотивована

іншими потребами – матеріальним благополуччям, самоствердженням тощо, то пізнавальна активність припиняється після досягнення результату. Чи можна на основі рано виявлених здібностей прогнозувати творче майбутнє дитини? Такий прогноз дати неможливо. Усе залежить від того, як піде формування її особистості. Також виняткова пластичність психічних процесів дитини, її вразливість, обумовлює способи впливу на навколишній світ, якісні особливості протікання психічних процесів. Діти з творчим інтелектом пропускають інформацію через призму власного бачення світу, їм важче навчатись, засвоюючи чужий досвід, а легше створювати своє.

З визнанням творчості явищем або винятковим, або притаманним кожній людині пов'язано два підходи до творчості: **елітарний та егалітарний**. Елітарний підхід звужує межі творчості до результатів діяльності окремих людей. З позицій егалітарного підходу кожна людина є творчою, хоча не однаковою мірою, а творчість – характеристика людини поряд з такими, як інтелект, пам'ять тощо. Творчість є перманентною характеристикою, яка змінюється від найнижчого (нульового) до найвищого (характерного для найбільш талановитих і геніальних людей) рівня і притаманна усім, а тому її можна стимулювати, розвивати, застосовуючи різноманітні методи та технології навчання.

Риси адаптованої, креативної особистості – це, **в першу чергу відкритість новому досвіду**. Це стосується усіх сфер життя: професійного, політичного, особистого, адже у сучасному світі люди часто змінюють професію, сферу діяльності, місце проживання тощо. Важливим чинником адаптації та успішності при цьому виступає вміння особистості відігравати різні соціальні ролі. Ці ролі можуть бути формальними і неформальними, пов'язаними з виробничими, сімейними, суспільними, політичними, дружніми стосунками, проте, успішність у кожній з них є запорукою загальної успішності та задоволеності людини власним життям.

Для інноваційної, креативної особистості дуже важливою є **адекватна самооцінка**. Правильна самооцінка є визначальним фактором становлення позитивної Я-концепції особистості. Вона є основою розгортання певного сценарію життя людини. Сценарій, що формується і закріплюється у дитячому віці, стимулює процеси саморозвитку та самореалізації особистості через мотивацію досягнення успіху та усвідомлення власної мети. Самооцінка формується та змінюється протягом всього шкільного віку. Особливо нестабільною, залежною від оточення вона стає у підлітковому віці, коли дитина прагне пізнати себе, знайти своє місце у системі відносин, реалізувати власні можливості. Якщо самооцінка підлітка є низькою, виникає емоційна напруга, невдоволеність собою, що може привести до проявів компенсаторної поведінки, коли дитині здається, що всі проти нього, ніхто не розуміє його проблем та труднощів. Прагнучи захистити себе від однолітків, учні з низькою

самооцінкою часто поповнюють лави неформальних груп з асоціальною спрямованістю, що може приводити до негативних проявів у поведінці, шкідливих звичок та правопорушень. В той же час підлітки з занадто високою самооцінкою часто бувають конфліктними, відчувають проблеми у спілкуванні, мають завищений рівень домагань. Саме тому дуже важливо у системі виховної роботи створити умови для розвитку достатньо високої, але адекватної самооцінки. Для цього вихованці повинні краще пізнати себе, розкрити власні можливості, оволодіти навичками оцінювати свої досягнення і невдачі.

Рівень можливостей особистості багато в чому залежить від її **рефлексивності**. Сучасні технології навчально-виховного процесу у значній мірі побудовані на механізмах рефлексії, коли вихованці постійно розмірковують над питаннями: «Що ми дізналися сьогодні такого, чого не знали раніше? Чого ми навчилися такого, чого не вміли раніше? Що ми при цьому відчували? Що нас здивувало, порадувало на уроці? Які питання ми задали б герою казки, автору, вченому, мандрівнику тощо?»

Сучасні педагогічні технології позитивно впливають на розвиток **спонтанності**, тобто вміння швидко та адекватно реагувати в нестандартних ситуаціях, приймати миттєві ефективні рішення. Спонтанність розвивається у діяльності, що вимагає творчого підходу, гнучких нестандартних рішень. Така діяльність може бути реалізована, як на занятті, так і у виховних проектах.

Креативний потенціал особистості в значній мірі залежить від рівня її **життєвої компетентності**. Реалізація компетентнісного підходу є важливим напрямком оновлення діяльності закладів освіти. При цьому компетентність розглядається як загальна здатність, що ґрунтується не лише на знаннях, але і на досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Безперечно, формування компетентності особистості є цілеспрямованим процесом, що здійснюється педагогом. При цьому функції самого педагога суттєво змінюються: на перший план виходять уміння організувати самостійну пошукову діяльність вихованців, їх взаємодію з метою розвитку як мотивації, так і соціальних навичок. Такі можливості створюють сучасні продуктивні технології навчання, побудовані на основі активних методів та інтерактивних технік організації навчально-виховного процесу, за умови реалізації індивідуального підходу до навчання.

Таким чином, система освітньо-виховної діяльності в закладах позашкільної освіти сьогодні повинна у повній мірі задовольнити потребу дитини у розвитку соціальної активності, у засвоєнні нових соціальних ролей. Сприятливі умови для вирішення даного питання відіграють педагогічні технології: інтерактивні техніки, що розвивають комунікативні навички та активність, проектні технології у навчанні, які створюють можливості для самостійних досліджень, тренінги, що допомагають опанувати нові соціальні ролі та отримати можливість експериментувати у сфері спілкування, проекти у

виховній роботі – дають можливість обрати вид діяльності, та проявити сміливість реалізувавши себе в обраних видах діяльності .

Серед найбільш поширених інноваційних технологій можна виділити такі методи навчання: робота в парі або в групах, мозковий штурм, мікрофон, незакінчена пропозиція, ділова гра, рольова гра, імітаційна гра, дискусія, «навчаючись – вчуся», займи позицію, метод проектів, метод-кейс, арт-технології та ін. Для формування у школярів творчого підходу до вирішення навчальних завдань, необхідно вводити в структуру уроку спеціальні завдання творчого характеру, зміст і форма яких враховує специфіку досліджуваного матеріалу. Це можуть бути різні пізнавальні ситуації, ігри, головоломки, інтелектуальні розминки. Розвиток креативності (здатності до творчості) відбувається на уроці і в процесі практичної діяльності, яка передбачає варіативність рішення і може бути представлена різними видами діяльності. Усе це дозволяє підвищити мотивацію навчання і повною мірою реалізовувати творчі здібності та інтереси учнів

Сьогодні на ринку праці з'явилися модні професії: копірайтер, коучинг, медіа-байєр, промоутер, трейдер. Люди, які оволоділи навичками цих професій, є професіоналами, оригінальними, неповторними, унікальними, творчими особистостями, одним словом – креативними. Візьмемо для прикладу копірайтера – людину, яка придумує рекламу, або коучера – людину (тренера), яка допомагає підвищити продуктивність праці через навіювання впевненості, сили, енергії, внутрішніх можливостей, ситуації успіху тощо.

Чи будуть наші діти конкурентоспроможними на ринку праці у своєму дорослому житті багато в чому залежить від впровадження креативних форм навчання як в школах так і в позашкільних навчальних закладах.

З офіційних інформаційних джерел; 12 секторів української креативної економіки:

- народні художні промисли;
- візуальне мистецтво;
- сценічне мистецтво;
- літературна, видавнича та друкована діяльність;
- аудіальне мистецтво;
- аудіовізуальне мистецтво;
- Дизайн;
- Мода;
- нові медіа та інформаційно-комунікативні технології;
- архітектура та урбаністика;
- реклама, маркетинг, PR та інші послуги;
- бібліотеки, архіви, музеї.

Висновок з усього вищесказаного такий – нині творчість стає основним джерелом, рушійною силою і цільовою функцією успішного розвитку особистості, культурного та економічного потенціалу держави, а проблема активізації творчого потенціалу учнів має високу значимість і актуальність. Тому одним із головних завдань сучасної системи освіти є виховання особистості, що має високий творчий потенціал.

Розвиток творчого потенціалу необхідно розпочинати з дитинства. Кінцевий результат творчого потенціалу – це створення нового, оригінального, цікавого. Кожна людина наділена природними здібностями і талантами. Завдання вчителя – допомогти максимально розкритися, реалізувати свої можливості.